

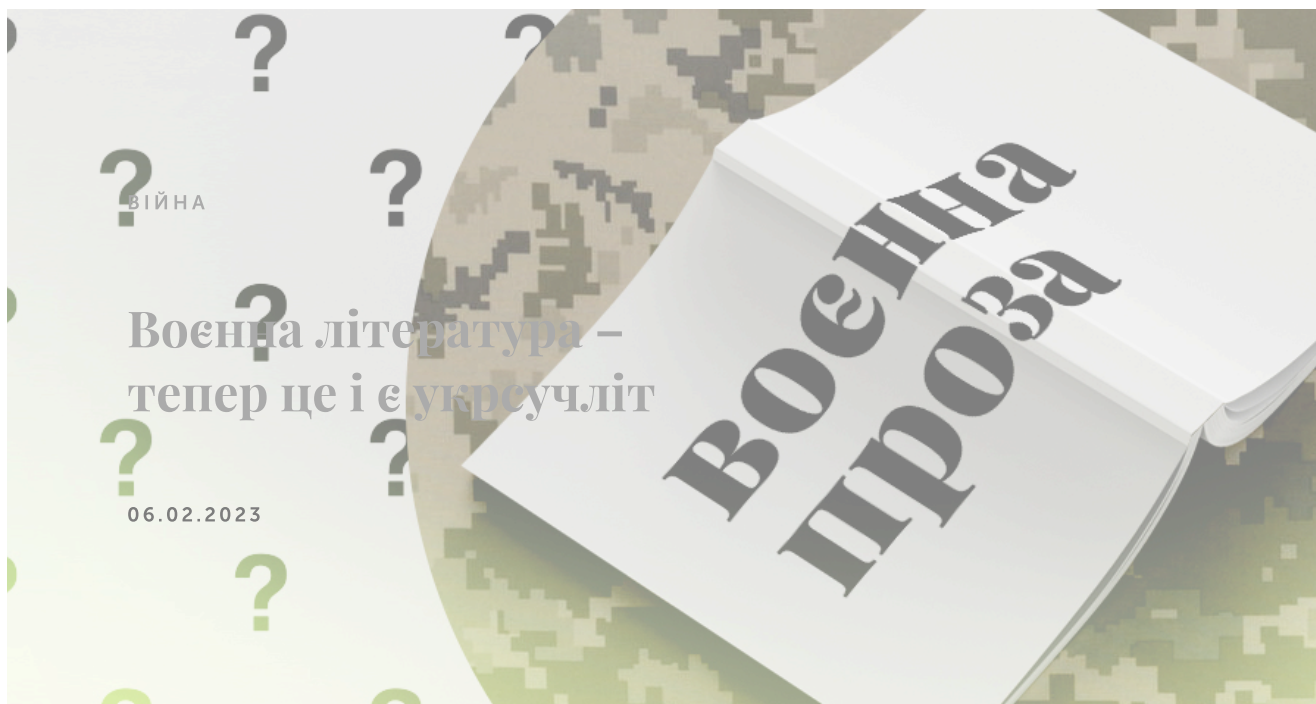
ПІДТРИМАТИ

- Новини
- Читати
- Дивитися
- Знайомитися
- Вчитися
- Тренди
- Спецпроекти
- Вітрина

ЛЮДИ

ВІЙНА

ВОЄННА ПРОЗА

ОЛЕКСАНДР МИРУК

Читомо
48 511 читачі

Стежити за сторінкою

Поширити

ПОДІЛИТИСЯ

Бачите помилку в тексті – виділяйте фрагмент та тисніть Ctrl + Enter

Українська література, як і всі інші явища у нашій країні, зазнає відчутного впливу війни. Якщо раніше ми говорили про ветеранську та волонтерську прозу, то після 24-го лютого минулого року тема російсько-українського конфлікту стала однією з наріжних для усієї української літератури. Читомо вирішило поспілкуватися з дослідницями Ганною Скоріною та Мариною Рябченко, які аналізують книжки не лише від військових авторів, але й тих, хто пропонує свій погляд на війну, перебуваючи у тилу чи у вимушеній еміграції.

Що змінилося після великого наступу, які нові жанри опановують письменники та на кого варто звернути увагу перш за все – читайте у нашій розмові.

Літературі, яка пов'язана з нашою війною, вже 8 років. Зараз російська агресія вийшла на новий рівень. Вже рік ми живемо у ситуації мобілізації, ракетних обстрілів, постійних руйнувань. Війна вже змінилася, а чи змінилася воєнна література у порівнянні з тим, що ми мали до 2022-го року?

Ганна Скоріна: Якщо дивитись на кількісну складову, то з 2014-го й до цього часу українські автори вже написали понад тисячу книжок. До повномасштабного вторгнення ця кількість збільшувалась приблизно на 120-130 видань щороку, а після 24-го лютого з'явився новий поштовх, і це закономірно. Тепер війна торкнулась кожного. Вона позначилася на усіх сферах нашого життя, культура і література не стали виключеннями.

Зараз я бачу той самий процес, який був і у 2014-му році – здебільшого виходять книжки цивільних авторів. Це зрозуміло, бо ті, хто зараз воює, або почнуть писати після повернення, або ведуть онлайн щоденники в соцмережах чи нотатки у смартфонах, і цілком можливо, що ці записи стануть книжками у майбутньому. Сьогодні переважно виходять книги-свідчення цивільних, які пережили окупацію, або видання від творчих людей, що виражають свою реакцію на повномасштабну війну.

Досить помітна кількість книг з'явилась і для дітей – близько 20 назв, і це більше ніж у минулі роки. Від 2014-го року виходило

приблизно 3-4 дитячих видання про війну щорічно.

Я не можу чітко сказати, чи змінилась воєнна література стилістично. У 2022-му одночасно виходили з друку книжки, що стосувались подій і до 24-го лютого, і після. Це той самий біль людей, які переживають війну, жорстокість, але й вірять в собі людяність. За 2022 рік вийшло вже приблизно 150 книг про війну. З них майже половина – це про події до 24 лютого. Чому приблизно? Бо як тільки я збираюсь сісти й опублікувати тематичний список, то дізнаюся про нову книжку, видану у 2022-му.

Марина Рябченко: Це питання, на яке я не маю конкретної відповіді. Всі без винятку мої знайомі письменники-комбатанти, які повернулися на війну, стверджують, що сьогоднішня фаза конфлікту досить сильно відрізняється від фази АТО/ОСС. З книг, що

вийшли друком після повномасштабного вторгнення і торкаються саме цього періоду, я прочитала лише дві – «Це К» Віталія Запеки та «Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда. Хоч тема у них спільна (життя в перші дні вторгнення), проте автори по-різному її опрацьовують. Як дослідниці, мені доволі цікаво за цим спостерігати, тож я просто чекаю на інші видання, щоби витворилася повніша картина.

Читайте також: [Від окопів до мелодрами: якою буває українська воєнна проза](#)

На лекції Ганни про прозу воєнного часу, яку Читомо відвідало ще три роки тому, висловлювалась надія, що якість такої літератури буде зростати. Чи справдились ці сподівання? І що відбувається з жанровим різноманіттям?

Марина Рябченко: Так, справдилися. Можна говорити про різні експериментальні ходи, що призводять до жанрових трансформацій чи модифікацій, вони пов'язані з авторською інтенцією чи текстуально-медійною взаємодією (структурні елементи інтернет-мережі все активніше проникають в літературний текст): Валерій Ананьєв «Сліди на дорозі», Назар Розлуцький «Нотатник мобілізованого», Максим Петренко «Спокійної ночі».

В основу книги Ігоря Михайлишина «Фуга 119. В тональності полону» було покладено структуру музичної фуги. Це яскравий зразок інтермедіального твору, коли художня оповідь будується за зразком музичного твору. А ще ж не забуваймо про комікси («Кіборги», наприклад).

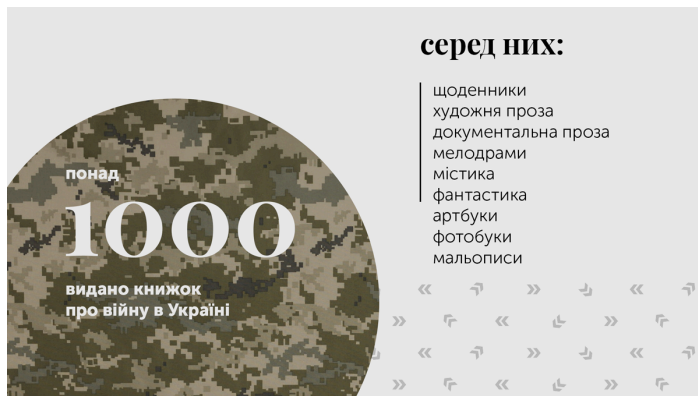
льше люблю прозу, проте серед
етичних збірок можу виокремити збірки
єни Герасим'юк «Тюремна пісня» та
іни Черногуз «Як вигинається воєнне
о» – це глибока інтелектуальна поезія.

Які жанри переважають мені важко сказати, бо я не робила статистичні підрахунки. Проте точно можу говорити про різноманіття: кожен читач має змогу обрати твір згідно зі своїми читацькими уподобаннями.

Ганна Скоріна: На сьогодні ми маємо понад 1000 книг, і серед цієї кількості кожен може знайти щось для себе за жанрами. Більше переважає документалістика та щоденникові записи. Окрім художньої й документальної прози, є мелодрами, містика, фантастика,

артбуки та фотобуки. Знову ж таки – моя особлива прихильність до мальовисів... І ще є книжки, де присутній гумор. Він їдкий, саркастичний, а подекуди й чорний, і він особисто мене підтримує. Ти читаєш і думаєш: чорт забирай, люди проходять через пекло і не втрачають почуття гумору, то й ти тримайся і роби, що можеш.

Ви вже згадали декілька імен, тому саме час спитати, на яких авторів і на які книжки загалом слід звернути увагу українським читачам перш за все?

Ганна Скоріна: Я так завжди боюсь рекомендацій, аби нікого не образити. Все залежить від особистих уподобань читачів. Маючи бібліотечну освіту та певний досвід роботи в цій галузі, я впевнилась, що смаки у читачів різні. Але якщо ви взагалі не читали про війну, то пораджу почати з Тамари Горіхи Зерня «Доця» та Костянтин Чабала «Вовче».

Читайте також: [Ісусе, синку: «Доця» як місяць з Донбасу](#)

Якщо ви любите мелодраматичні твори, то читайте двотомник Світлани Талан «Оголений нерв» і «Повернутись дощем». Якщо любите фантастику чи містику, раджу книги Влада Сорда «Безодня» та Вікторію Штепуру «Спливе за водою». Якщо читаєте комікси, то однозначно зверніть увагу на «Кіборгів».

динамічними описами військових подій
кна звернутися до «72. Записки
ббата» Олександра Вдовиченка, а за
ором до Дмитра Степаненка, який
писав «Фронтний щоденник. Окопні
рїї», а також книжок Костянтина
ловеця «Діалоги с нулей» та Руслана
та «Стандарти хотівших в НАТО».

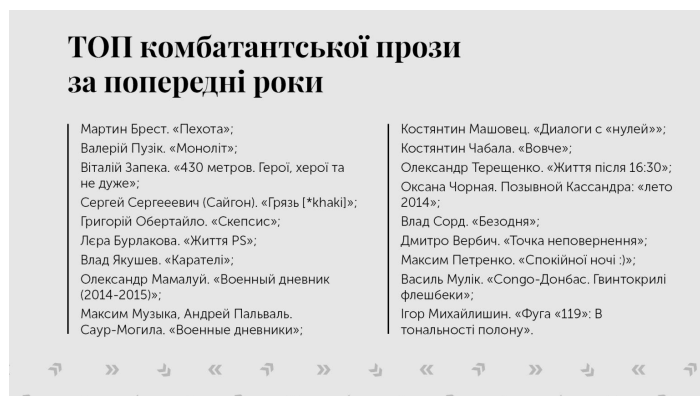

За роздумами-рефлексіями йдіть до
«Мисливців за градами» Андрія Кириченка та
«Точки нуль» Артема Чеха. Якщо шукаєте
щось для дітей: Олена Мокренчук «Аліска
фронтна лисичка», Андрусак Іван, Майта
Анна «Жерар – Партизан», Інна Курило
«Кексик-захисник». Поціновувачам поезії:

Олена Герасим'юк «Тюремна пісня», Ярина Чорногуз «Як вигинається воєнне коло».

З того, що написане про повномасштабне вторгнення: «Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда, «77 днів лютого» (збірка репортажів від видання Reporters), «Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення» Дар'ї Бури, Євгенії Подобної й «Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь» Євгенія Шишацького.

Марина Рябченко: Я можу запропонувати мій ТОП комбатантської прози за попередні роки:

Книга про події після 24 лютого, яку я би рекомендувала для обов'язково прочитання, це «Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда.

Раніше ви умовно розділяли авторів на цивільних та військових. До останніх можна було віднести як власне військових, так і волонтерів, які безпосередньо взаємодіють з армією.

*Здається, що тепер, коли війна
точиться скрізь, коли з'явилися
величезна кількість людей, що
втратили житло, виїхали за кордон або
ж пережили окупацію, мали б з'явитися
й інші групи, які пишуть воєнну прозу.*

Ганна Скоріна: Насправді я і продовжую так розділяти, й мабуть, це залишиться надалі. Для мене це важливо. Я бачу різницю між книгою, яка написана людиною з бойовим досвідом, і текстом від цивільного. Мені поки що це складно пояснити, але це відчувається в процесі читання.

Є книги, написані безпосередніми учасниками бойових дій, а є написані воєнкорами. Також я виокремила військових капеланів. Напевно, в майбутньому буду виділяти таку окрему групу, як книги-мартирологи – видання пам'яті про загиблих. Їх стає, на жаль, дедалі більше. І так, з'являються книги-свідчення від тих і про тих, хто пережив окупацію чи виїхав за кордон.

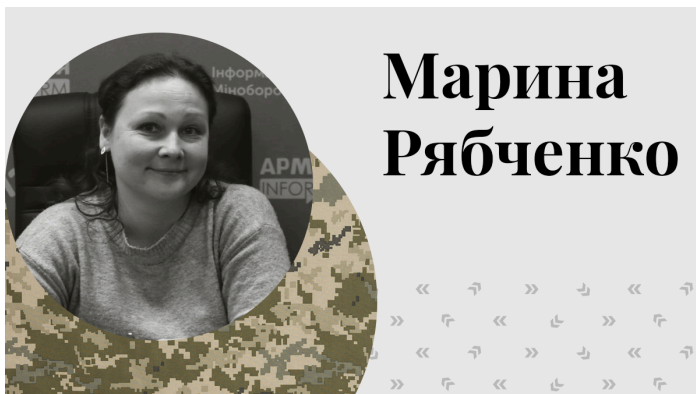
одна нова категорія – книжки, видані
цичами чи близькими загиблих – з їх
рчістю чи спогадами про них

приклад, Вітишин Марії «Мій син – зрг» та Тараса Матвіїва «Мої думки»).

Зараз переді мною стоїть питання: як відділяти книги тих письменників, які до 24-го не були в лавах ЗСУ, але писали й видавали книги про війну. Виходить, що раніші книжки написані у статусі цивільного, бо це очевидно різні досвіди, різне сприйняття, розуміння, погляди. Наразі я знайшла поки єдине правильне рішення: все, що було написане письменником про війну в статусі цивільного – буде в загальній частині книг, написаних про війну; все що буде написане ними про війну в період перебування ЗСУ та після повернення – буде віднесене до розділу з книгами написаними військовими.

Читайте також: [Вісім із половиною років пам'яті: щоденники російсько-української війни від 2014 й до сьогодні](#)

Марина Рябченко: Я би й зараз продовжила розділяти, адже всі мають різний досвід, хоча війна з лютого увірвалася майже до кожного. Але цей досвід так розширився. Власне, у вашому питанні вже є відповідь: думаю, обов'язково з'являться тексти від вимушених емігрантів (вже є проєкт Тетяни Белімової «Біженка», вона евакуювалася й зараз перебуває з дітьми в Австрії). На сьогодні про життя під постійними бомбардуваннями та обстрілами в Чернігові вже видані два щоденники від очевидців.

Усна історія поповнюється все новими й новими виданнями. Культурні діячі (зокрема письменники), які пішли воювати, теж, звісно, не залишаються осторонь. Упродовж 2022-го року вийшло друком доволі багато книжок, які розповідають дітям про війну (раніше такої активності я не спостерігала). Нарешті (сприйміть як сарказм) війна стала всенародною темою, привернула до себе увагу. Навіть ті, хто раніше відвертався та скептично ставився до подібних видань, зараз втягнулися у цей вир і самі пишуть про війну.

***Якщо раніше ми фіксували
переродження солдатів у
письменників, то тепер бачимо, як
письменники стають солдатами.
«Ветеранську прозу» раніше часто
виділяли в окремому нішу як щось
відмінне від решти літератури. Тепер,***

*коли половина сучукрліту воює, чи
можемо ми стверджувати, що
військова література стає органічною й
повноводною частиною загального
літпроцесу?*

Ганна Скоріна: Скоріш за все так і буде. Зараз я обережно ставлюсь до власних прогнозів.

Але я думаю про декілька варіантів.

Письменники, які писали до війни, скоріш за все обов'язково напишуть книгу про свій військовий досвід, але навряд вони стануть надалі писати тільки про війну. Військові, які не мали досвіду письменництва, на мою думку, напишуть одну чи дві книги, щоб засвідчити свій досвід на війні та віддати шану пам'яті своїм загиблим побратимам та посестрам, а після цього, можливо, писати вже більше не будуть. Та обов'язково будуть і ті, хто підуть далі й писатимуть не лише про війну.

ато військових відкривають в собі цікаві
анти чи бажання реалізувати себе
рчо. Це один з варіантів психологічної
юмоги самому собі. Хтось починає
:ати, хтось малювати чи складати вірші.

дуже хотіла, щоб ці творчі починання
вились після повернення з війни.

Марина Рябченко: Я би дуже хотіла на це сподіватися. У попередні роки спостерігалось часто доволі зневажливе ставлення до ветеранських текстів (не від усіх, звісно). Справжній досвід відсувався на маргінеси, натомість в літсередовищі носилися з вигаданим, багато чого (зокрема й відверті антиукраїнські ескапади, прикриті образами персонажів) толерувалося. Зараз же те, про що вже давно писали письменники-комбатанти, пережили/переживають дуже багато людей. Ті жахи, що відбувалися на обмеженій території, прокотилися багатьма селами, містами й містечками України. Думаю, травматичний досвід і біль багатьох людей стане тим фільтром, який не пропускатиме надалі псевдодосвід (згадайте історію Дарини Гнатко з [анонсом роману про Бучу](#)).

Ганно, ви постійно формуєте список виданого про нашу війну. Яких критеріїв ви дотримувались у процесі добору книжок? Ця тема зараз пронизує усе – і прозу, і щоденникові записи біженців, і поезію, і нонфікшн.

Здається, що за бажання нішу можна розширювати до нескінченності.

Ганна Скоріна: Критерії прості – це ті хто має бойовий досвід і видав саме книгу про війну. Я намагаюсь відстежити всі такі книги, які видаються саме військовими про війну. Критерій цінності в літературному сенсі для мене є другорядним. Я не стільки літературознавець чи критик, я більше бібліотекарка – зберігачка і фіксаторка всього того, що видане. На мою думку, це теж важливо, адже я неодноразово казала, що такі книги важливі не тільки для літератури, а й для історії – коли наші діти чи онуки зможуть вивчати сьогоднішній час не за сухим викладом з підручників, а й за щоденниками, які писались тут і зараз реальними людьми.

І так, цю нішу безперечно можна розширювати нескінченно, і я не знаю, куди мене зрештою приведе кінцевий результат.

ене є задум – створити єдиний портал, де буде зібрана вся інформація › військові книжки, їхніх авторів та ґратурні події.

Також, певно, я окремо фіксуватиму книги, в яких є тема війни, але вона не основна або служить причиною до розвитку сюжету.

Дуже часто дискусії про літературу війни фіксуються на суперечці між тими, хто вважає, що такі книжки мають писатися «по гарячих слідах», і тими, хто наполягає на часовій дистанції від події – мовляв, коли емоції відійдуть, а досвід остаточно засвоїться, то реальна картина війни стане правдивішою. До якого табору належите ви і якої літератури нам всім чекати від ветеранів й очевидців через 5-10 років?

Ганна Скоріна: Я не належу до жодного. Я вважаю, що мають бути книги, що написані тут і зараз, по гарячих слідах, і ті, які писатимуться більш виважено, після нашої перемоги. Ті книги, що пишуться зараз, – це фіксація реальності, це сильні емоції й переживання, які навряд може вдасться описати чи вписати в текст через 5-10 років. Це цінні моменти. Пізніше дещо може забутись або здаватись неважливим. Це потрібно і для того, щоб можливість видаватись за кордоном і втримувати, привертати увагу до нас саме зараз.

Але й не менш цінним буде погляд після 5-10 років, щоб робити певні висновки й вписати і це у наш досвід, краще зрозуміти себе і всіх нас. Зрештою ми не знаємо точно, коли закінчиться війна і прийде перемога. Цей шлях може бути настільки довгим та болісним для нас, що може статись так, що мало хто захоче щось написати, відкладаючи на потім. А я би хотіла, щоб зараз було зафіксовано якомога більше. Це буде свого роду вакцина від помилок в майбутньому.

Марина Рябченко: Я за те, щоб писати одразу, коли деталі й події не затерлися пам'яттю. Адже література про війну – це ж не лише художній твір, це важливий его-документ чи історичне писання. Я не знаю, якими будуть тексти про війну за 5-10 років, але впевнена, що написане по гарячих слідах може стати важливим джерелом інформації для майбутніх письменників і не тільки для них.

Читайте також: [Після вибухів антивоєнні книжки втратили релевантність.](#)

[Письменники про майбутнє сучукрліту](#)

ЗНАЙОМИТИСЯ

ВІЙНА

ВОЄННА ПРОЗА

ПОДІЛИТИСЯ У